

BOEKBESPREKING.

E. DUMOULIN

Backeljau, Th., 1986. Lijst van de recente mariene mollusken van België.- Studiedocumenten van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, 29 : 1-106.

Van de hand van Drs. Th. Backeljau verscheen in november '86 in de reeks "Studiedocumenten van het K.B.I.N." een eerste bijdrage tot de bestudering van de Belgische recente mariene weekdieren. Deze bijdrage bestaat uit een systematische lijst van de aan onze kust en binnen de Belgische territoriale wateren gevonden species. De lijst is gebaseerd op materiaal aanwezig in de verzamelingen van het K.B.I.N., gegevens uit het N.H.A. van De Strandwerkgroep, persoonlijke waarnemingen van de auteur en betrouwbare literatuurgegevens. In de publicatie vinden we een eerste globaal faunabeeld, worden de taxonomische problemen aangepakt en is gestreefd naar een zo consequent mogelijke naamgeving. Met het oog op de verdere studie van onze mariene mollusken is dit document ongetwijfeld een onmisbare schakel. Omwille van de voor elke species voorziene computercode is het tevens een onontbeerlijk werkinstrument in het kader van de European Invertebrate Survey (E.I.S.).

Net zoals Van Goethem (1984) werkt Backeljau met een systeem van "opmerkingen". D.m.v. een volgnummer dat verwijst naar een rubriek "opmerkingen" achteraan de lijst worden de soorten die uitvoeriger wenselijk is toegelicht te worden omtrent hun faunistische en/of taxonomische problematiek, naar deze rubriek verwezen. In vergelijking met de Nederlandse manier van werken (zie Janssens, 1975) heeft dit systeem m.i. het grote voordeel dat de lezer zich veel gemakkelijker een beeld kan vormen van de betreffende problematiek. Naast de strikt mariene soorten werden ook de brakwatermollusken opgenomen. Omdat mensen die zich met mariene schelpen bezighouden zich doorgaans ook in meerdere mate ontfermen over brakwaterslakken lijkt het mij een goed idee van Backeljau om ook deze soorten in zijn publicatie te vermelden, niettegenstaande ze al in Van Goethem's lijst (1984) staan.

Zeer positief in de lijst is het feit dat rekening gehouden wordt met de oorzaken die het beeld van onze autochtone fauna steeds nefast hebben beïnvloed : de aanwezigheid van veel fossiel materiaal op onze stranden en het voorkomen van adventieve soorten. Voor de herkomst van eventueel allochtone species wordt echter hoofdzakelijk verwezen naar Seaward (1982). Noord Frankrijk en Het Kanaal komen ter sprake, maar naar specifieke publicaties over deze gebieden wordt niet gerefereerd. In dit verband mis ik in de lijst wel verwijzingen naar de inventaris van Glaçon (1977), Cornet & Marche-Marchad (1951) en de artikels van Holme (1961, 1966).

136 soorten worden beschouwd als "levend" in de Belgische territoriale wateren, 145 species staan aangeduid met een "?". Bij deze laatste groep behoren vooreerst de soorten waarvan enkel dood materiaal van onze kust voorhanden is. Dit zijn ofwel aangevoerde exemplaren (voor de Gastropoda en in uitzonderlijke gevallen voor de Bivalvia kan dat gebeuren via drijvende voorwerpen, voor de Cephalopoda betreft het aangespoelde rugschilden), ofwel zijn het mollusken van fossiele oorsprong (geremanieerd uit Kwartaire afzettingen). Ook de soorten die enkel uit de literatuur bekend zijn worden tot deze groep gerekend. Uitgebreid onderzoek naar de microgastropoden uit gruisbanken van het strand zal eventueel nog meer zulke soorten opleveren. Wat uitgebreider details over de mogelijke geologische herkomst zouden naar mijn mening ook niet geheel misstaan hebben in de lijst. Er wordt wel gesproken van het Plio-Pleistoceen, een term die echter achterhaald is (zie De Meuter & Laga, 1976) en het Pleistoceen, maar nooit komt het Eemien ter sprake. Het Eemien is een Jong-Pleistocene interglaciale mariene periode die o.a. in onze kustvlakte vertegenwoordigd wordt door belangrijke afzettingen, met vermoedelijk een zeer rijke malacofauna (zie o.a. Spaink & Sliggers, 1983). Een naar mijn opvatting niet te onderschatten deel van de kleinere soorten uit onze gruisbanken is vermoedelijk geramanieerd uit m.n. deze Eemafzettingen. Daarmee vermengd zullen echter ook wel verspoelde Pliocene en Holocene elementen aanwezig zijn. Zo is andermaal aangetoond dat de studie van onze recente mariene schelpenfauna moeilijk geheel los te koppelen is van enig palaeontologisch inzicht omtrent "dood materiaal" van de kust.

Prijzenswaardig is ook dat er duidelijk geen moeite gespaard is om taxonomie en nomenclatuur grondig te onderzoeken en te staven aan de nieuwste opvattingen. Het systeem van "opmerkingen" bewijst hier bijzonder zijn nut en maakt de materie voor de lezer toegankelijk. Er wordt m.b.t. de soorten, zeer zeker doelbewust, niet gewerkt met subspecies. De paar uitzonderingen te na komen ook de vorm- en kleurvariëteiten niet aan bod. Ik kan het streven om de taxonomische paden zo rechtlijnig mogelijk te houden en het mijden van onnodig splitwerk, alleen maar bijtreden. Bij heel wat soorten staan ook de belangrijkste synoniemen aangegeven, die tevens in de index opgenomen zijn, wat het terugvinden in de lijst vergemakkelijkt. Een kans die de auteur m.i. heeft laten liggen is; het werk maken van een Nederlandse naamlijst, iets waaraan bij onze noorderburen daarentegen hard wordt gewerkt. De schrijver neemt enkel de meest courante namen op. Wat literatuuronderzoek dienaangaande en enkele persoonlijke suggesties zouden toch mooie resultaten hebben kunnen opleveren. De auteur stelt bovendien dat er geen volledigheid is nagestreefd wat betreft de geraadpleegde literatuur. De bibliografie van de werken m.b.t. onze mariene malacofauna is inderdaad zeer onvolledig, ze bevat slechts een fractie van wat er bij ons in het verleden is gepubliceerd. Werkjes van Eben (1884) en Verhas (1909, 1925) hadden toch minstens mogen vermeld staan vind ik.

Een moeilijke brok in de lijst zijn wel de *Nudibranchia*. De nomenclatuur van de naaktslakken is één grote heksenketel. Ik kan me daarbij voorstellen dat het verwerken van oude literatargegevens uitermate moeilijk wordt, en dat niet altijd even duidelijk is welke soort een auteur precies bedoeld heeft. Deze data moeten m.i. dan ook met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden. Ik meen daarentegen toch dat de soorten die Backeljau opneemt een behoorlijk beeld geven van de species die bij ons kunnen voorkomen (vgl. Glaçon, 1977 en Janssens, 1975). Specifiek faunistisch onderzoek en opgezette vangstcampagnes zullen zeer zeker meerdere nieuwe soorten opleveren. De soort *Aeolidia papillosa* (L.) werd in de periode augustus 1966-augustus 1967 ten behoeve van een ecologische studie levend verzameld op een golfbreker te Knokke (Daro, 1969). Bijna tien jaar later op 21 maart 1976 werden tijdens een kampje

van de B.J.N.-Strandwerkgroep op de golfbrekers nabij het Zwin 6 exemplaren van deze naaktslak gevonden (Huysseune, 1976). Swennen (1961) en Glaçon (1977) geven ze respectievelijk voor Nederland en de Boulonnais op als inheemse species. Zeer waarschijnlijk mogen we daar uit afleiden dat *Aeolidia papillosa* (L.) ook momenteel nog aan onze oostkust voorkomt, en dat bijgevolg het "?" bij de soort ook niet langer houdbaar blijft.

Over enkele soorten die mij zelf nauw aan het hart liggen wil ik hieronder nog een en ander kwijt. *Hydrobia ventrosa* (Montagu) komt wel degelijk levend voor in België, *Semisalsa stagnorum* (Gmelin) moet nog aangetoond worden (Dumoulin, 1985; 1986). Over het geslacht *Ensis* neemt de auteur begrijpelijk de nodige voorbehoudendheid in acht. Enkele soorten zoals *Ensis siliqua* (L.) en *Ensis minor* (Chenu), *Ensis ensis* (L.) en *Ensis phaxoides* Van Urk vormen, zoals de schrijver ook onderkent, respectievelijk een "complex" van vermoedelijk elk hetzij slechts één soort, maar met verschillende ecovormen, hetzij met twee aparte species. Louter op grond van de morfologische kenmerken is hierover moeilijk honderd percent uitsluitel te geven. Ook specifiek anatomische kenmerken die van belang zouden kunnen zijn om nauw verwante soorten van elkaar te onderscheiden zijn niet of onvoldoende bruikbaar voorhanden in het Europese materiaal (zie o.a. Holme, 1951). Mocht het verschil of de overeenkomst in eiwitpatronen van de "moeilijke" soorten d.m.v. elektroforese ooit kunnen aangetoond worden dan is zeker een belangrijke vooruitgang geboekt in het begrijpen van de verwantschap tussen de leden van het geslacht *Ensis*. Waar de auteur een "?" plaatst bij *Ensis arcuatus* (Jeffreys) lijkt mij dit toch volledig uit den boze. *Ensis arcuatus* (Jeffreys) is namelijk de meest algemene *Ensis*-soort van de Belgische kust (pers. obs.) en is a.d.h.v. de schelpkenmerken zonder al te veel problemen van de overige soorten te onderscheiden.

Samenvattend zou ik stellen dat Backeljau's publicatie een voortreffelijk werkdocument en een belangrijke stap is in de richting van de verdere bestudering van onze mariene weekdieren. Al wie begaan is met de Belgische mariene molluskenfauna wil ik dit werk dan ook aanbevelen. Tegen de democratische prijs van 130 Fr + verzendingskosten is het te verkrijgen bij het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen,

Vautierstraat 29, 1040 Brussel.

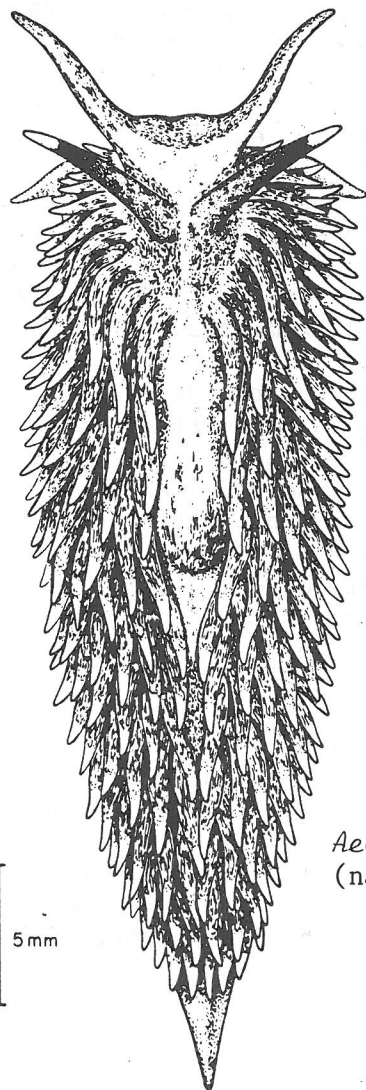
Literatuur.

- Cornet, R. & I. Marche-Marchad, 1951. Inventaire de la Faune Marine de Roscoff. Mollusques.- Supplément 5 aux Travaux de la Station biologique de Roscoff, 1-80.
- Daro, M.-H., 1969. Etude écologique d'un brise-lames de la côte belge. I. Description et zonation des organismes.- Annls Soc. r. zool. Belg., 99 (3-4) : 111-152.
- Dumoulin, E., 1985. Een aanvullende reactie op de "Lijst van de recente niet-mariene mollusken van België".- De Strandvlo, 5 (3) : 66-68.
- Dumoulin, E., 1986. Naar aanleiding van een determinatietabel voor land- en zoetwatermollusken.- De Strandvlo, 6 (2) : 50-59.
- Eben, W., 1884. De weekdieren van België.- J. Vuylsteke, Gent, 116 pp., 7 pl.
- Glaçon, R., 1977. Faune et Flore du littoral du Pas-de-Calais et de la Manche Orientale.- Edition de l'Institut de Biologie marine et régionale de Wimereux, 1-51.
- Holme, N.A., 1951. The identification of the British species of the genus Ensis Schumacher (Lamellibranchiata).- J. mar. biol. Ass. U.K., 29 (3) : 639-647.
- Holme, N.A., 1961. The bottom fauna of the English Channel.- J. mar. biol. Ass. U.K., 41 : 397-461.
- Holme, N.A., 1966. The bottom fauna of the English Channel. Part II.- J. mar. biol. Ass. U.K., 46 : 401-493.
- Huyseune, A., 1976. S.W.G.-weekend in Het Zwin (19-21 maart).- De Tuimelaar, 3 (2) : 14-16.
- Janssen, A.W., 1975. Systematische lijst van Nederlandse recente en fossiele mollusken.- Meded. Werkgr. Tert. Kwart. Geol., 12 (4) : 115-170.
- Spaink, G. & B.C. Sliggers, 1983. Litho- and biostratigraphical study of Quaternary deep marine deposits of the western Belgian coastal plain. Mollusc investigation.- Bull. Soc. belg. Géol., 92 (2) : 140-142, 1 table.
- Swennen, C., 1961. Data on distribution, reproduction and ecology of the Nudibranchiate molluscs occurring in The Netherlands.- Neth. J. Sea Res., 1 (1-2) : 191-240.

Van Goethem, J.L., 1984. Lijst van de recente niet-mariene mol-
lusken van België.- Studiedocumenten van het K. Belg. Inst.
Nat. Wet., 16 : 1-35.

Verhas, G., 1909. Les coquillages du littoral belge.- H. Lamar-
tin, Bruxelles, 32 pp., 5 pl.

Verhas, G., 1925. Le long de nos plages. Faune et Flore du lit-
toral belge.- M. Lamartin, Bruxelles, 139 pp., 20 pl.

De Wulk, 8
8390 Knokke-Heist

Aeolidia papillosa (L.)
(naar Thompson & Brown, 1976)